

"XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARIDA TA'LIM TARBIYA MASALALARI"

Meligaliyeva Yulduz Abdimalikovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika
fukulteti Pedagogika yo`nalishi talabasi

Email: meligaliyevayulduz075@gmail.com

Tel: +998901252310

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7935797>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-May 2023 yil

Ma'qullandi: 13-May 2023 yil

Nashr qilindi: 15-May 2023 yil

KEY WORDS

*Xalq pedagogikasi, qadriyatlar,
barkamol shaxs, pedagogik
bilimlar, didaktik imkoniyatlar,
oila tarbiyaviy tizimi, axloqiy
nafosat.*

ABSTRACT

*Ushbu maqola xalq og'zaki ijodi namunalarining yoshlar
ta'lim tarbiyasidagi o'rnini va pedagogikada tutgan
o'rniga bag'ishlanadi.*

Vatanimizga mukammal, axloqan pok, har tomonlama yetuk, o'z xalqi va vataniga fidoiy, jismoniy barkamol yoshlarni tarbiyalashda xalq pedagogikasining barcha imkoniyatlaridan foydalanish masalalari mazkur fanni o'rganish maqsadini belgilab beradi. Chunonchi milliy va ma'naviy qadriyatlar mohiyatini kelgusi avlodga tushuntirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ma'lumki, qadriyatlar yaratuvchi ham, avlodlardan avlodga yetkazuvchi ham xalqning o'zi. Shu bois ham xalq pedagogikasida qadriyatlar pedagogik jihatdan keng o'rganiladi, bunda ular quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi: oilaviy qadriyatlar, mehnat qadriyatlar, maishiy turmushni ifodalovchi qadriyatlar, ijtimoiysiyosiy mazmundagi qadriyatlar, madaniy-ma'rifiy qadriyatlar, badiiyestetik qadriyatlar, sog'lom turmush tarziga oid qadriyatlar, ma'naviyruhiy qadriyatlar.

Ma'naviy-ruhiy qadriyatlar mehnatsevarlik, insonparvarlik, mehrmuruvvat, saxovat kabi xislatlardan iborat bo'lsa, ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar adolat, tinchliksevarlik, erkinlik, do'stlik, tenglik kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Mehnat qadriyatlariga hunarmandchilik, dehqonchilik, chorvachilik kabi sohalar kiradi, inson maishiy turmushiga oid qadriyatlar esa milliy taomlar, xalq tabobati, sharqona mehmondo'stlik kabilarni qamrab oladi¹

Xalq pedagogikasi barkamol avlod tarbiyasi, uning kamolotiga oid barcha masalalarni o'zida mujassam etgan. Shunga ko'ra barkamol shaxs vatanparvarlik, insonparvarlik,

¹ M.J. Mutalipova. "Xalq pedagogikasi", - Toshkent-2015

mehnatsevarlik, ahillik, ilm va kasb-hunarga mehr-muhabbat, adolatlilik, ziyraklik, tashabbuskorlik, e'tiqod va sadoqatlilik, oqibatlilik, odoblilik kabi fazilatlariga ega bo'lishi, shu bilan birga chuqur ilm egallashi, vaqtning qadriga yetishi, xalq udumlari va milliy urf-odatlarini yaxshi bilishi va qadrlashi, diniy ta'limotlarni to'g'ri tushunishi, muomala odobi va kiyinish madaniyatiga rioya qilishi lozimligi uqtirilgan.

Bu fazilatlaming aksi bo'lgan nodonlik, badxulqlilik, manmanlik, qo'rqqoqlik, yolg'onchilik, odobsizlik, insofsizlik, sabrsizlik, baxillik, kibru havo, hasadgo'ylik, farosatsizlik kabi illatlardan xoli bo'lishi talab etilgan. Ana shu ijobiy fazilatlam yoshlar tarbiyasiga singdirish va illatlardan yiroq tutish yoki xoli qilish bo'yicha xalq pedagogikasida qator tarbiya metodlari, usul va vositalari mavjud.²

Tarbiya metodlari ichida eng ko'p qo'llanadigan turi bu namuna, ibrat ko'rsatish, ya'ni o'rnak bo'lishdir. Buni ikki xil yo'nalishda amalga oshirish mumkin. Birinchisi, yaxshi fazilatlariga ega bo'lgan insonlaming ibratli jihatlarini ko'rsatish orqali undan o'rak olishga undalsa, ikkinchisi salbiy axloqli kishilarning nojo'ya ishlarini ko'rsatish bilan undan nafratlanishga o'rgatiladi. Buyuk allomalar va mutafakkirlam hayot yo'li bizga doim ibrat maktabi bo'lib qoladi. Chunonchi, oiladagi kattalar ham o'z farzandlari uchun doimo o'rnak ko'zgusi bo'lmoqliklari kerak. Chunki bola barcha yaxshi fazilatlarini ham, yomon illatlarni ham eng avvalo oiladan o'rganadi, zero xalqimiz «Qush uyasida ko'rganini qiladi», deb bejiz aytishmagan.

Xalq pedagogikasida tarbiya milliy qadriyatlarimiz, urfodatlarimiz, an'ana va udumlarimizning tub mohiyatini o'rganish, o'tmishni unutmashlik, bugunning qadriga yetishlik va kelajakka umid ruhida olib boriladi.

Xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlari deganda xalq tarbiya tajribasidan joy olgan eng ilg'or pedagogik bilimlar, malaka va ko'nikmalar, zamonaviy o'quv dargohi va oila tarbiyaviy tizimida yoshlarni tarbiyalash maqsad va vazifalarini hal etish uchun qulay shartsharoitlarni yaratish tushuniladi. Masalan, xalq maqollarining tarbiyaviy imkoniyatlari tarbiyaning asosiy maqsadidan kelib chiqadi. Tarbiyaning asosiy maqsadi esa har tomonlama yetuk inson, yuksak ma'naviyatli shaxsni shakllantirishdir. Chunonchi, xalq pedagogikasi qadriyatlari ma'naviy yetuk, malakali mutaxassislarni tayyorlash, barkamol shaxs tarbiyasi hamda ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish imkoniyatlarini yaratib beruvchi manbadir.

Xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlari deganda xalqning yoshlarga bilim va amaliy ko'nikmalar berish, ularni ijodiy ishlash uslublari bilan qurollantirish, dunyoqarashlarini o'stirish, axloqiy nafosat g'oyalarini egallashlarida qo'llab kelgan empirik pedagogik tajribasini zamonaviy milliy ta'lim jarayonida qo'llash uchun qulayligi tushuniladi. Masalan, milliy amaliy san'atga o'rgatish uslubiyotini xalq pedagogikasining didaktik imkoniyatlari doirasiga kiritish mumkin. Xususan, ganch va yog'och o'ymakorligi, zardo'zlik, musiqa asboblarni yasash, kulolchilik va boshqa amaliy san'at turlarini egallashning xalq ustalari va chevarlari tomonidan tajribada yaratilgan o'z usullari, uslub va vositalari mavjud.³

² Макаренко А.С. Педагогика. -М.: Владос, 2001г.

³ В.Ходжайев. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti._T- 2017

Birinchi prezidentimiz I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasida so'zlagan nutqida ta'kidlaganlaridek: «Mamlakatimizning istiqloq yo'lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talabi bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari va ko'nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda». Bu esa bizdan boy ma'rifiy merosimizning bebaho manbalaridan ta'lim-tarbiya jarayonida unumli foydalanishimizni taqozo etadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy ta'lim-tarbiya xalq pedagogikasi an'analari asosida o'qitish va tarbiyalashdan boshlanadi. Xalq pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlaridan ta'lim-tarbiya tizimining barcha tarkibiy qismlarida foydalanish mumkin. Milliy tarbiya an'alarining didaktik imkoniyatlari asosan o'qitish jarayonida qo'llaniladi.

Ko'pgina fan o'quv dasturlari va darsliklarida xalq donishmandligidan olingan va boy tarbiyaviy ahamiyatdagi mavzular hamda o'quv materiallari berilgan. Buni maktabning boshlang'ich sinfidan tortib to oliy ta'limning bakalavriat va magistratura yo'nalishlaridagi fanlarni o'rganishda ko'rish mumkin. Maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejaridagi «O'zbek tili», «Vatan adabiyoti» kabi darsliklarida atroflicha yoritilgan xalq og'zaki ijodiyoti, o'zbek adabiyoti klassiklari asarlari xalq pedagogikasi manbalari sifatida chuqur tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Xalq og'zaki ijodi namunalari va o'zbek mutafakkirlari asarlari bilan yoshlarni tanishtirishda o'qituvchi yorqin badiiy obrazlarga asosiy e'tiborini qaratishi zarur. O'quvchilar esa bu obrazlarni qabul qilishlari, tushunishlari va his etishlari kerak. Zero, badiiy obraz orqali o'quvchilarda turli hissiyotlarni vujudga keltirish mumkin. Masalan, «Farhod va Shirin» dostonini o'rganishda Farhodning jasoratli mehnatiga tan berish, Shirinning vafodorligi va go'zalligiga lol qolish, Xisravning yovuzligi va makkorligiga g'azablanish kechinmalari uyg'otiladi. O'zbek tili darsliklarida o'zbek adabiy tili me'yorlarini o'rganishda, grammatik qoidalarni egallashda chuqur tarbiyaviy ahamiyatga ega boigan folklor asarlari, ya'ni dostonlar, rivoyatlar, qo'shiqlar, ertaklar, maqollar, naqlar, hikmatli so'zlar va hokazolardan tuzilgan misollardan iborat mashqlar qo'llaniladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.J. Mutalipova. "Xalq pedagogikasi", - Toshkent-2015
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni// Barkamol avlod- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori, -T: "Sharq"-1997
3. Макаренко А.С. Педагогика. -М.: Владос, 2001г.
4. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya
5. B.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. T- 2017